

EL MANTENIMENT DEL CULTU A LA CATEDRAL DE VIC AL SEGLE XIII

per JOSEP MASNOU

En aquest breu article volem fer algunes consideracions sobre l'organització litúrgica de la catedral de Vic durant la primera meitat del segle XIII, concretament, sobre la gestió dels béns de la catedral que garantia el desenvolupament del culte. Actualment, estem realitzant una tesi de doctorat sobre la vida canonical a la catedral de Vic, l'organització del capítol i la formació del patrimoni.¹ El desenvolupament de la litúrgia en totes aquestes qüestions té un paper central, ja que era una de les principals obligacions dels canonges. La publicació de fonts litúrgiques procedents de la catedral de Vic ens ha facilitat molt aquesta feina. Per a aquest estudi partirem de les informacions que ens forneix la consuetud de la catedral de Vic, redactada pel canonge Andreu Salmúnia i publicada per M.S. Gros.² La nostra aportació no la fem tant des del camp de la litúrgia, sinó des del camp de la història. Massa sovint els historiadors ignoren i desconeixen les fonts litúrgiques que expliquen l'activitat de les catedrals i els monestirs. Bona part de l'administració econòmica d'aquests establiments estava estretament relacionada amb el manteniment del culte. És molt important, doncs, tenir en compte aquestes fonts i posar-les en relació amb els documents de caire patrimonial i econòmic. Per altra banda, hem de constatar que els liturgistes sovint es queden en l'edició i l'estudi de les fonts litúrgiques, sense tenir prou en compte el context històric i social en el qual es van gestar i elaborar els diferents llibres litúrgics.³

Durant la primera meitat del segle XIII, a la catedral de Vic hi ha un important procés de reestructuració i afermament de l'església secular.

1. Tesi doctoral que actualment estem realitzant amb el títol *La Vida canonical a la catedral de Vic (886-1230)*.
2. M. S. GROS, «El Liber Consuetudinum Vicensis ecclesie del canonge Andreu Salmúnia», a: *Miscel·lània litúrgica catalana*, 7 (1996), p. 175-294.
3. Cf. P.-N. GY, *La liturgie dans l'histoire*, París, 1990. Vegeu el pròleg de Jacques LE GOFF.

El bisbe i el capítol de la catedral reforçaran la seva senyoria dins el marc urbà. A la ciutat de Vic aquest procés portarà a l'enfrontament de l'autoritat episcopal amb els senyors de Montcada, senescals del rei.⁴ Aquest reforçament de l'autoritat episcopal es veurà acompanyat per l'organització d'una veritable cúria episcopal, la reorganització del capítol catedral i la definició dels usos litúrgics de la catedral. A la diòcesi de Vic aquest procés va ser molt conflictiu i es va tirar endavant durant l'episcopat de Guillem de Tavertet (1195-1233). Aquest bisbe reforçarà la senyoria episcopal a la ciutat de Vic enfrontant-se amb els Montcada, fet que portarà a la divisió de la ciutat en dues partides amb jurisdiccions diferenciades i en continu conflicte. El bisbe Guillem també augmentarà el seu control sobre els canonges provocant un enfrontament amb una part dels canonges de la catedral. Dos canonges destacaran en aquest conflicte amb el bisbe Guillem: Gislbert de Mont-ral i Guillem Gros. L'any 1206 aquests canonges van anar a Roma i es presentaren davant el papa Inocenci III per denunciar alguns crims i abusos del bisbe Guillem de Tavertet. El bisbe va haver de defensar-se dels càrrecs que se li imputaven i els canonges rebels van ser suspesos dels seus oficis durant algun temps.⁵ Malgrat aquests conflictes entre el bisbe i el capítol, en aquest període hi haurà una important reforma i reorganització de la catedral. El bisbe estarà interessat en que el seu capítol funcioni i pugui mantenir el culte a la catedral. Testimonis d'aquest esforç de donar estabilitat a la vida capitular són tres documents que en aquest article volem posar en relació. La redacció del cartoral de la catedral, conegut com el *Liber Dotationum*, la consuetud de la catedral i la creació de l'administració del ferial, de la qual en conservem un capbreu.

El cartoral de la catedral va ser escrit per tal de recollir tota la documentació referent als béns que disposava la catedral per al seu manteniment. L'origen d'aquest recull el trobem l'any 1194 quan el bisbe Ramon Xetmar va nomenar Andreu Salmúnia com a escriptor públic de tots els documents que es feien a la vila i parròquia de Vic. En aquesta concessió s'establia l'obligació explícita de fer copiar en un sol volum tots els documents més importants sobre el patrimoni de la catedral.⁶ Per poder redactar aquest cartulari van passar bastants anys, fruit de la feina de recollir, seleccionar i transcriure la documentació. Les disputes entre el bisbe Guillem i els canonges també van dificultar tota aquesta feina. El cartoral, però, no es va poder acabar. L'actual *Liber Dotationum* el podem considerar com una obra incompleta. El seu redactor va ser el cler-

4. Cf. J. C. SHIDELER, «Les tactiques politiques des Montcada, seigneurs de Vic du début du XIII siècle», a: *Ausa*, 9 (1981), p. 329-342.

5. Cf. A. MUNDÓ, «La renúncia del bisbe de Vic, Guillem de Tavertet (1233) segons la correspondència de Bages i els registres vaticans» a: *VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, vol. 3, Barcelona, 1962, p. 77-95.

6. Cf. H. GARCÍA, «El notariado en Vich durante la Edad Media», a: *La Notaria*, 1947, 1947, p. 36-37.

gue Pere de Madriguera el qual treballava a les ordres d'Andreu Salmúnia. Per una nota conservada en el cartoral sabem que va ser el canonge Gislbert de Mont-ral qui va pagar les despeses per la seva execució. Gislbert va ser ofert com a canonge l'any 1202, va estar relacionat amb l'acusació contra el bisbe Guillem de Tavertet, per la qual cosa fou privat durant un temps de la seva canongia. L'any 1220, un cop absolt dels seus càrrecs, va passar a ocupar un ardiaconat a la diòcesi de la Seu d'Urgell fins a l'any 1240, que va passar a ocupar el càrrec d'ardiaca de Vic. A les acaballes de la seva vida va entregar el *Liber Dotationum* a la sagristia de la catedral i va entrar a l'orde dels framenors. Va morir l'any 1248. En aquest cartulari es recullen, en primer lloc, els grans documents atorgats pels monarques carolingis, els papes i els comtes de Barcelona; després s'hi copien els testaments dels canonges, els documents de dotació dels canonges quan entraven a la catedral i els documents relacionats amb l'administració de les pabordies. Sobre la documentació de les pabordies aquesta comença el mes d'agost fins a l'octubre. En aquest punt, el text acaba sobtadament i els documents copiats són d'una època posterior i tots ells relacionats amb béns administrats directament pel canonge Gislbert de Mont-ral.

El segon document que volem considerar és la consuetud de la catedral de Vic que ens permet conèixer quins eren els usos litúrgics a la catedral i que van quedar fixats en aquest període. La consuetud va ser redactada per Andreu Salmúnia entre els anys 1216 i 1228. Aquesta obra està formada per un temporal i el santoral on es recullen els textos, els cants i la forma com se celebraven els oficis litúrgics. Afegit a aquest text trobem una descripció de com es pagaven els serveis i les distribucions que rebien els canonges per participar en els actes litúrgics. Aquest text va ser escrit entre els anys 1246 i 1248. És sobretot aquest segon apartat el que volem aprofundir en aquest article, ja que ens permet analitzar quines eren les formes amb què es mantenia el culte a la catedral de Vic.

El tercer document que utilitzem és un capbreu on es recullen totes les rendes que rebia el ferial.⁷ Aquest va ser redactat entre els anys 1216-1218. Per tant, seria contemporani a la redacció de la consuetud. Com veurem més endavant, l'administració del ferial va ser creada per al manteniment del culte a la catedral en el moment en què el sistema de les pabordies no funcionava, ni permetia garantir les despeses del culte diari a la catedral. Així doncs, l'anàlisi conjunta d'aquests tres documents és clau per tal d'estudiar la vida econòmica i litúrgica de la catedral de Vic en aquest període.

L'església catedral era considerada la «mater omnium ecclesiarum diocesis» i, com a tal, la litúrgia que es celebrava era el model que havien de seguir les parròquies de la diòcesi. Aquesta íntima relació queda

7. La documentació relativa a aquesta administració es troba a l'Arxiu Capitular de Vic, calaix 30. El capbreu del ferial és el n. 45.

clarament definida en el Concili Provincial Tarraconense de l'any 1242, on es demanava que es respectessin els usos i costums propis de cada diòcesi i es salvaguardés la unitat litúrgica entre les esglésies de la diòcesi i la catedral: «officium fiat in qualibet ecclesia cathedrali secundum consuetudinem ab antiquo in eadem ecclesiam servatam».⁸ És en aquest context que es van posar per escrit els usos litúrgics de la catedral vigatana. Aquest llibre que anomenem «consueta», si atenem a la terminologia proposada per Martimort en un estudi recent, l'hauríem de considerar un «ordinari litúrgic».⁹ Aqueste llibre litúrgic apareix a partir del segle XIII davant la necessitat de codificar els usos litúrgics d'una comunitat o d'una església catedral i era el complement indispensable per poder utilitzar correctament els diferents llibres litúrgics que es feien servir en el culte. Segons Martimort, el que caracteritza «l'ordinari litúrgic» és la descripció detallada del curs de l'any litúrgic amb la descripció de totes les celebracions que es fan: ofici, missa i processons. En aquesta obra, es donen els incipits dels cants, pregàries i lectures que es fan en cada celebració, al costat de rúbriques, més o menys extenses, que expliquen el desenvolupament de les cerimònies. És un llibre on es volen fixar les pràctiques litúrgiques locals per tal d'evitar incerteses, facilitar el desenvolupament de les celebracions i evitar errors.

Per poder mantenir tota aquesta activitat litúrgica d'una forma regular va ser necessària una reorganització en la gestió dels béns de la catedral que ho fes possible. Per aquest motiu, l'any 1176 el bisbe Pere de Redorta i els canonges van acordar designar dotze membres del capítol, incloent-hi el bisbe, perquè administrassin en parts aproximadament iguals les terres del capítol. Cadascun era responsable de la gestió d'aquests béns i del manteniment de les necessitats de la catedral durant el mes que tenia assignat. A canvi, el prepòsit o paborde podia retenir per a ell els guanys que obtingués de la seva administració. En aquesta data es va fixar el nombre màxim de canonges de la catedral en quaranta. De prepòsits ja n'hi havia hagut a la catedral des del 1038, però és en aquest moment que s'organitza un sistema d'administració dels béns de la catedral, lligat estretament al desenvolupament del culte durant l'any.¹⁰

Aquest sistema simplificava la gestió dels béns capitulars i feia que si un any les rendes no eren suficients el prepòsit era el responsable de pagar les despeses amb els seus béns. L'establiment de les dotze pabordies volia enfortir els lligams comunitaris entre els diferents membres del capítol i el bisbe, que també participava en aquesta gestió comuna. Els canonges que tenien aquest càrrec havien de prestar un jurament a la co-

8. Cf. A. PLADEVALL; J. M. PONS GURI, *Particularismes catalans en els costumaris dels segles XIII-XVIII*, II Congrés litúrgic de Montserrat, Abadia de Montserrat, 1967, p. 103-159.

9. Cf. A-G. MARTIMORT, «Les "ordines", les ordinaires et les cérémoniaux», *Typologie des sources du Moyen age occidental*, fasc. 58, Tumbout, 1991, p. 51 s.

10. Cf. P. H. FREEDMAN, *Tradició i regeneració a la Catalunya medieval*, Barcelona, Curial, 1985, p. 103-111.

munitat mitjançant el qual es comprometien a no danyar els interessos comunitaris. Aquesta institució, però, no va acabar de funcionar i, de fet, va fer que es comencessin a crear grans diferències entre els canonges i que hi hagués una greu divisió en l'administració i el manteniment del culte a la catedral. Darrere els problemes que va tenir el bisbe Guillem de Tavernet amb els canonges hem de veure la fallida d'aquesta forma de gestió.

Al principi del segle XIII, el sistema dels prepòsits no garantia prou el mateniment del culte a la catedral, per això es va crear l'administració del ferial com a complementària del sistema de les pabordies. Aquesta institució ha estat poc estudiada i les seves primeres referències documentals les trobem l'any 1210. El primer administrador del ferial va ser el canonge Guillem Gros. Aquest el trobem documentat com a procurador del ferial fins a l'any 1224. Guillem Gros és l'altre canonge que va destacar en l'enfrontament amb el bisbe Guillem, si bé no va tenir una actitud tan combativa com la de Gislbert de Mont-ral. Guillem va ser ofert com a canonge a la catedral de Vic l'any 1184 i va morir el 1226. Era un membre de la família Santaegugènia, llinatge que va tenir un paper destacat tant en la vida del capítol catedral com en la seva implantació a la plana de Vic. Durant la segona meitat del segle XII hi va haver sempre més d'un membre d'aquest llinatge al capítol de Vic, monopolitzant un important nombre de rendes. El llinatge tenia una relació molt estreta amb els Montcada. Vers l'any 1200 els Santaegugènia eren els castlans del castell de Taradell, intervenien en l'administració dels castells de Tona, Sentfores i Castellcir, alhora que exercien el control de la part vescomtal de la ciutat de Vic, sota domini dels senescals del rei.

D'aquesta institució en conservem un capbreu on es recullen les rendes que cobrava i que servien per al manteniment del culte a la catedral. Aquest document va ser escrit entre els anys 1216-1218 i ens ofereix una imatge molt precisa de quines eren les rendes que disposava la catedral en aquest període. Els béns administrats pel ferial eren aquells béns que els canonges de la catedral administraven en comú i que constituïen la *mensa capitular*. Aquest capbreu està vinculat d'una forma directa amb la documentació recollida al cartoral de la catedral. De tots els documents copiats al cartoral de la catedral els que estan més relacionats amb les informacions que ens dóna el capbreu són les *carta hereditatis*. Aquests documents registren la donació i l'ingrés dels canonges a la catedral i es comencen a generalitzar a partir del segle XII. Una persona podia esdevenir canonge de diverses maneres, la més habitual era la «donació» que feien els pares d'un dels seus fills per ser educat a la catedral. En aquests casos, els pares i els germans del donant entregaven al noi i unes terres o masos a la catedral com a dotació. Durant la vida del canonge aquest i la seva família en conservaven l'usdefruit a canvi del pagament d'un cens. Tots aquests béns passaven a la catedral un cop el canonge havia mort. Aquest acte quedava recollit en un document ano-

menat *carta hereditatis* o *carta canonicature*, la major part dels quals se'ns han conservat en còpies al *Liber Dotationum*.

Si analitzem la consuetud de la catedral de Vic, quan regula les quantitats de diner que han de rebre els canonges per participar en els oficis litúrgics, trobem esmentats la figura dels preposits de cada mes i la del ferial. En les distribucions de les porcions canòniques s'estableix que si el paborde del mes no pogués satisfer les distribucions ha de ser el ferial el que n'assumeixi la despesa. Durant la primera meitat del segle XIII, el procurador del ferial és l'encarregat d'entregar una quantitat de diners més gran en les distribucions als canonges:

In die lune et die mercurii donat prepositus I denario monete de quaterno et feriale V denarios eiusdem monete, et in die veneris I obolum et die sabati alum donat prepositus et feriale V denarios et I obolum.¹¹

In die lune et die mercurii datur a preposito I denario, bone monete et inter diem veneris et sabbati datur I denario, et hoc totum sit de moneta de quaterno. Set feriale compleat totum usque numerum XII denarios de duplo et sic fiat per totum annum, preter dies dominicos et dies iovis et festa duplicia.¹²

Com veiem, l'administració del ferial era una institució que podia assegurar unes percepcions en diner importants per al manteniment de les distribucions diàries del culte. Aquesta institució va néixer al principi del segle XIII per fer front a les desigualtats que hi havia entre els canonges a causa de l'administració de les pabordies. Així, trobem en aquesta institució una voluntat d'igualar les diferències econòmiques entre els canonges i garantir el sosteniment del culte a la catedral durant tot l'any. Així doncs, hem de vincular la redacció de la consuetud i la creació de l'administració del ferial amb els intents i lluites per aconseguir una millor organització del patrimoni de la catedral i per garantir un mínim de vida comunitària.

Encara que pugui semblar una qüestió col·lateral, creiem que aquesta reforma en la gestió dels béns en comú dels canonges és la que va donar origen a la creació de la caixa de dipòsits de la sagristia de la catedral de Vic. Aquesta caixa està documentada des de l'any 1252, amb motiu d'una sentència relacionada amb la remuneració que havien de rebre els canonges.¹³ La necessitat del procurador del ferial de convertir les rendes en espècie, en diner, per distribuir als canonges va afavorir la creació d'aquest fons comú. Al capdavant d'aquesta institució es va establir la figura del tresorer o «claviger». Per una indicació del cartoral de la cate-

11. Cf. M. S. GROS, *El liber Consuetudinum Vicensis...*, p. 258.

12. Cf. M. S. GROS, *El liber Consuetudinum Vicensis...*, p. 259.

13. Cf. J. PASSOLA, «La caixa de dipòsits de la sagristia de la seu de Vic», *Ausa*, 11 (1984), p. 233-238.

dral de Vic sabem que Gislabert de Mont-ral va entregar a la sagristia de la catedral de Vic el *Liber Dotationum* per tal que aquest quedés sempre sota la custòdia del «claviger».¹⁴

A la consuetud també se'ns donen dues informacions de caràcter històric sobre els usos propis de la catedral en aquest període i que hem pogut documentar. La primera referència és que a la catedral de Vic se celebrava solemnement la festa de Sant Agustí gràcies a la fundació feta per Pere de Tavertet, oncle de Guillem i antic sagristà de la catedral (1184-1218). El text de la consuetud només ens informa que aquell dia es distribuïen 6 diners procedents dels béns atorgats per Pere de Tavertet per a aquesta finalitat. A l'Arxiu Capitular hem trobat entre els pergamins del segle XIII el document on es fa aquesta fundació. Aquest el transcrivim en l'apèndix pel seu interès i perquè completa la informació de la consuetud. Aquesta fundació va ser feta l'any 1210 per Pere de Tavertet per tal de donar més solemnitat a la celebració de la festa de Sant Agustí, fent-hi celebrar un acte acadèmic en el qual participaven els mestres de «trivium» de l'escola catedralícia de Vic i quatre mestres convidats per pronunciar nou lliçons públicament. El sagristà, per tal d'incentivar la presència de canonges i dels clergues, va establir que es paguessin 6 diners a tots aquells que assistissin a aquest acte acadèmic.¹⁵

L'altra informació que ens ofereix la consuetud és la notícia que el diumenge de pasqua el vescomte de Cardona oferia una refecció als canonges i als clergues de Vic per raó dels feus que tenia en nom de l'església de Vic.¹⁶ L'origen d'aquest servei l'hem de buscar a l'any 1038 quan el bisbe Oliba va entregar en feu el castell de Calaf als vescomtes de Cardona a canvi que li prestessin jurament de fidelitat i paguessin una refecció als canonges. Aquest fet ens podria semblar molt anecdòtic si no es conservés un plet entre el bisbe i els canonges de Vic contra el vescomte Guillem, en el qual li reclamen aquesta obligació de tipus feudal. Aquest plet també l'hem trobat entre els pergamins de l'Arxiu Capitular del segle XIII, i també el transcrivim en l'apèndix per les interessants referències que ens dona sobre aquest costum.

Aquests feus a què fa esment la consuetud eren els castells de Calaf, Montbui i Ocelló que el vescomte de Cardona tenia pels bisbes i l'església de Vic. En aquest període, la catedral ja no podia gestionar directament aquests castells i ja feia temps que estaven en mans dels vescomtes

14. *Liber Dotationum* Arxiu Capitular de Vic, cal. 37. f. 1v «Ipsum namque librum... teneat eum semper claviger Sancti Petri et numquam exeat de sacristia Sancti Petri sine comuni consensu».
15. Cf. M. S. Gros, *El Liber Consuetudinum Vicensis...*, p. 258: «In festo sancti Augustini donat Petrus de Taverteto sacrista defunctus, bone memorie, unicuique VI denarios monete de quaterno».
16. Cf. M. S. Gros, *El Liber Consuetudinum Vicensis...*, p. 261: «Si autem festum Pasche venerit in marcio, prepositus nichil donat ae die, sed totus conventus Sancti Petri et omnes clerici stant cum domino de Cardona ea die splendide per magnum feudum quod tenet per Vicensem Ecclesiam.»

de Cardona que actuaven com a veritables senyors.¹⁷ El signe de la vinculació d'aquests castells amb la catedral era l'obligació que tenien els Cardona de fer aquesta refecció el dia de pasqua. Durant l'episcopat de Guillem de Tavertet els Cardona van deixar de complir aquest costum i deure feudal, motiu pel qual els bisbes el van portar a judici. Aquest plet s'ha conservat en tres pergamins, en els quals es pot refer tot el judici i on podem trobar informació molt interessant d'aquest costum feudal.

L'enfrontament entre el bisbe Guillem de Tavertet i el vescomte Guillem de Cardona ja venia de l'any 1202 quan el bisbe de Vic Guillem de Tavertet, senyor alodial del castell de Montbui, es va queixar que el vescomte i el seu castlà Ramon de Guàrdia havien començat a demanar el pagament de quèsties als homes del castell de Montbui.¹⁸ Això va enrarir les relacions entre el bisbe i els Cardona que durant un temps no van fer efectiu el compliment de fer aquest dinar el dia de pasqua. Guillem de Tavertet i els canonges de la catedral van portar a judici al vescomte Guillem l'any 1219. Hi van intervenir com a jutges Ramon de Gurb, prior del monestir de l'Estany, i Pere de Cadireta, canonge de la catedral de Vic. Es conserven les declaracions dels testimonis que declaren a favor del vescomte Guillem, la dels testimonis de l'església de Vic i finalment la sentència d'aquest plet. Aquesta sentència favorable a la catedral va fer que els redactors de la consuetud tinguessin un interès especial a fer constar aquest costum que quedava confirmat per una sentència judicial.

En el judici es van presentar tots els documents que des d'antic testimoniaven aquesta obligació feudal i es va recórrer a testimonis per garantir que aquest costum s'havia practicat de forma continuada durant tot el segle XII. El vescomte de Cardona no podent negar l'obligació que tenia enfront de la catedral, intentava justificar que aquest dinar només l'havia de pagar pels canonges de la catedral i no pels altres clergues de la ciutat de Vic. Els testimonis aportats per la catedral són d'un gran interès perquè ens donen molts detalls de com es desenvolupava aquest costum. Antigament, eren els mateixos senyors de Cardona els encarregats de servir personalment als canonges i al bisbe l'àpat. Posteriorment, aquesta feina va passar a fer-la el batlle dels Cardona el qual, juntament amb el cuiner i el pastisser del capítol, eren els encarregats de fer les compres al mercat de Vic de tots els productes necessaris. Aquest batlle dels Cardona, així com bona part dels testimonis presentats pel vescomte de Cardona, procedien del castell del Brull, en poder dels Cardona fins a l'any 1265 en què el van vendre íntegrament a la catedral de Vic. Amb el temps aquesta obligació es va anar simplificant amb el pagament d'una quantitat determinada de diners que s'havien de distribuir

17. Cf. P. H. FREEDMAN, *Tradicció i regeneració a la Catalunya medieval*, Barcelona, Curial, 1985, p. 147-178.

18. Cf. M. C. ÀLVAREZ MÁRQUEZ, *La baronia de la Conca d'Òdena*, Barcelona, Fundació Noguera, 1990, p. 106-107, doc. 57.

entre els assistents a l'àpat. Aquesta quantitat va anar oscil·lant durant diversos anys i es va fer extensiva a tots els clergues de la ciutat de Vic, fet que va portar més despeses als senyors de Cardona. La sentència final va ser favorable a la catedral de Vic i es va establir que els vescomtes de Cardona havien de mantenir aquest costum i indemnitzar a la catedral pels anys que no ho havien fet. La sentència va ser confirmada per Pere d'Alforja, jutge de la Cambra Apostòlica, i per dos jutges de la Cambra d'Apel·lacions de l'arquebisbe de Tarragona.

Més que l'interès monetari de la sentència, la catedral va reafirmar els seus lligams feudals amb els vescomtes de Cardona en un període de constants enfrontaments amb els Montcada a la ciutat de Vic. Els Cardona reafirmaven el seu paper de principals feudataris i protectors de l'església de Vic, alhora que el bisbe Guillem de Tavertet guanyava un poderós aliat per enfortir la seva posició de força en el domini de la ciutat de Vic. Aquesta dada és d'un interès especial per entendre l'organització feudal de l'església de Vic en aquest període. Aquesta situació va durar fins a l'any 1265 en què els vescomtes de Cardona van redimir aquest costum quan van vendre a l'església de Vic el domini del castell del Brull.

Així doncs, durant aquesta primera meitat del segle XIII per la documentació conservada ens podem fer càrrec de com estava organitzat i com es mantenia el servei litúrgic de la catedral de Vic. En aquest article només hem volgut dibuixar les grans línies del seu funcionament posant en relació informacions de caire litúrgic amb la reestructuració en la gestió dels béns de la catedral. Serveixi aquest intent per anar establint ponts d'intercanvi interdisciplinari entre els liturgistes i els historiadors per poder comprendre d'una forma més complexa l'organització i la vida dels canonges de les catedrals.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1210, 22 octubre

Pere de Tavertet, sagristà de Vic, estableix que se celebri solemnement la festa de Sant Agustí a la catedral de Vic. Per això estableix que aquest dia es pronunciiïn 9 lliçons a càrrec de mestres del «trivium» de la catedral i quatre convidats, alhora que assigna certes distribucions en diners a tots els canonges i clergues que participin en aquest acte.

Arxiu Capitular de Vic, cal. 7 s/n

Qui timet Deum, teste Salomone, faciet bona. Et Paulus «Operemur bonum ad omnes», et alio in loco «Laboremus dum tempus habemus». Item idem Paulus «Qui seminat in benedictionibus de benedictionibus meretur vitam eternam». His et aliis quam pluribus auctoritatibus atque documentis divinitus inspiratus. Petrus de Taverteto, Vicensis sacrista, proposuit in corde suo stabilire atque instituere perenniter festum Beati Augustini, in ecclesia et coro sedis Vici. Et quarum ibi fiebat trivium tantum lectionum fieret sollempniter: VIII lectio-num pronunciantibus atque dicentibus IIII clericis invitatorium et II clericis, unum quodque rectorium, et sic in laude Dei totum misterium, more maiorum apostolorum. Et duplium sollempnitatum semper fieret in ecclesia et coro Vici sollempnizando et Deo laudes refferendo. Prefatus namque Petrus, sacrista et bonus dispensator, quod cotidie voluebat in corde studii mittere in opere, et sicut dicit auctoritas «Bonus homo de bono thesauro profert bonum», venit ante presenciam domini Guilelmi, gratia Dei Vicensis episcopi, Dalmacii, archidia-choni, Arnaldi, primicherii, ceterorumque canonicorum suma, cum diligencia et humilitate atque devocione, postulavit ut permitterent facere et celebrare festum Beati Augustini in ecclesia et coro Vici iuxta tenorem superius expressum. Qui vero videntes cordis sui devocionem et mentis humilitatem eius precibus prebuerunt assensum laudantes et concedentes et omni tempore statutentes ut festum Beati Augustini, cum reverencia et sollempnitate, fieret singulis annis in ecclesia et coro Vici, sicut superius comprehensum et ordinatum est. Commemoratus namque sacrista, de Dei virtute confisus et de concessis iocundus, omni tempore stabilium ut in ipsa sollempnitate darentur unicuique canonicorum Sancti Petri qui ipsa die fuerint in villa Vici VI denarios, preter porcionem canonicalem qua prepositus solitus est dare, et episcopo XII denarios et coquo et pistori et albergerie et monacho et portario et ebdomadariis et maiori sacerdoti Sancte Marie, unicuique VI denarios tantum et aliis sacerdotibus ville Vici qui non sint canonici unicuique III denarios, et rogent Deum pro anima sua. Hoc siquidem servicium faciat semper annuatim incessanter sacerdos ille qui tenet et tenuerit alia stabilimenta que prefatus sacrista stabilivit et ordinavit in Auso-

nensi ecclesia. Ego vero Petrus, sacrista, libenti animo, dono et assigno ad prefatum servicium faciendum et complendum totum ipsum honorem que comparavi de Raimundo de Medala, filio Arnaldi, et suis. Et siquid inde superaverit et remanserit assigno et dono aliis stabilimentis et serviciis que iam pro anima mea feci et ordinavi in Vicensi ecclesia.

Quod est factum X kalendas november anno Domini M CC X.

+ Petrus, Ausonensi, sacrista.* Hoc signavit ita Dalmacius, archilevita +*. Ego Guilelmus de Vivario, Vicensis canonicus subscribo.* Bernat de Villagranata firmo sss.* Petrus, capellanus +*. Guilelmus, Ausonensis episcopus +*. Ego Arnaldus de Menleu, Vicensis primicherius subscribo sss.* Guilelmus de Medalia, sacriscrinius sss.* Sig+num Bernardi de Maiolis sss.* Ego Arnaldus de Medalia firmo sss.* Petrus de Talera firmo.* Gros Guilelmus ita concedit sss.* Ego Bernardus de Sancto Ypolito firmo +.* Ego Guilbertus de Monteregeali firmo+*.

Sig+num Andree, sacerdotis et publici ville Vici scriptoris+*.

Petrus sacerdos qui hoc scripsit die et anno quo supra.

2

1219, 18 agost

Testimonis presentats per Guillem de Cardona en el plet que tenia amb l'església de Vic pel pagament de la refecció del diumenge de pasqua als canonges i clergues de Vic.

Arxiu Capitular de Vic, cal. 7 (s/n)

Isti sunt testes Guillelmi de Cardona.

Guilelmus Saionis, jurati, dixit se vidisse et audisse que de mandato Guillelmo de Cardona dedit una vice Petri de Tavarteto, Vicensis sacriste, LXXX solidos. Et alia vice, mandato eiusdem, C solidos pro refectione paschali et etiam ipsemet portavit ad dictum sacristam lac et ova ad refectionem paschalem, tempore Raimundi Fulchonis. Et cum predictam fuerit soluta nondum erat episcopus Guillelmi de Tavarteto qui modo residet. Petrus de Muntana, jurato, dixit se audisse dici quod una vice baiuli Guillelmi de Cardona dederunt clerici Vicensis ecclesie pro refectione paschali LXXX solidos et alia vice C solidos.

Guilelmus de Rodrel, jurato, dixit quod audivit dici quod baiuli Guillelmi de Cardona dederunt una vice pro refectione paschali LXX solidos, et alia vice LXXX solidos, et alia vice C solidos cui fuit factus baiulus Petrus de Villaespesa. Petrus de Sacratio, jurato, dixit idem quod Guillelmi de Rodrel et hoc audivit tempore Raimundi de Castroterciolo. Bernardus de Serra, jurato, dixit idem que Petri de Sacratio. Petrus de Cumbis, jurato, dixit se audisse dici quod Guillelmi Saionis quod una vice dedit LXXX solidos et alia vice C solidos Vicensis ecclesie pro refectione paschali. Bernardus de Cigar, jurato, dixit idem quod Guillelmi de Rodrel. Guilelmus Butiro, jurato, dixit idem quod Bernardi de Cigar sed ignorabat qui esset episcopus tunc temporis. Rebro, jurato, dixit se vidisse et audis-

se quod Guillelmi de Cardona que fuit a Guillelmo de Sala, baiulo suo, quantum consuevit dare pro refectioe paschali Vicensis ecclesie et ipse respondit quod quesuit lac et ova, per castrum de Brulio, et cum hoc intravit et pausavit se cum clericis cum XL solidos. Istud recognovit Guillelmo de Cardona suo domino quod sic fecerat. Et alio anno ipsemet dedit pro refectioe paschali LX solidos coquo victus, et tunc valebat quarteria frumenti XXII denarios et quartum arietis III denarios et obolum et, in sequenti anno, LXX solidos et, in sequenti anno, XC solidos. Et hoc fuit tempore Raimundo de Castroterciolo. Raimundus de Podio, jurato, dixit idem quod Guillelmi de Rodrel. Omnes dicti testes dixerunt que fuit hoc tempore Raimundo de Castroterciolo. Bernardus de Sala, jurato, dixit se vidisse et audisse quod pater suus Guillelmi de Sala mandato domini Cardonensis, sed ignorabat qui tunc esset dominus. Dedit una vice LXX solidos Petri, Vicensis sacriste, et alia vice LXXX pro refectioe paschale et hoc fuit dum Raimundi de Castroterciolo erat episcopus de tempore XXV annos. Petrus de Prato, jurato, dixit quod Rebol, baiulus Guillelmi de Cardona, referebat coram hominibus de Brolio ante ecclesiam Sancti Martini quod dederat Petri, Vicensis sacriste, pro refectioe paschali in uno anno LXX solidos et in alio LXXX solidos. Interrogatus de visu, dixit inde nichil vidisse et tunc erat episcopus Raimundi de Castroterciolo, de tempore dixit XX annos. Guillelmus de Villa, jurato, dixit se audisse tantum a Bernardo de Villaespesa referri que dederat LXXX solidos pro refectioe paschali, sed ipse testis ignorabat cui ex quibus denariis dederant XI solidos quos ipse testis cum Rebol, mutuo accepit et tradidit eos dicto Bernardo. De tempore dixit de III annis usque ad IIII et audivit multociens quod quanque dabant pro dicta refectioe LX solidos, quanque LXX, quanque LXXX. Bernardus de Costa, jurato, dixit idem per omnia que Petri de Prato hoc excepto que ignorabat cui dederat, vel quis tunc erant episcopus et de tempore de quo non erat memor.

Petrus de Cadireta sss* Raimundus, Stagnensis ecclesie prior sss*.

3

1219, 18 agost

Testimonis presentats per l'església de Vic en el plet que tenia amb Guillem de Cardona pel pagament de la refecció del diumenge de pasqua als canonges i clergues de Vic.

Arxiu Capitular de Vic, cal. 7 (s/n)

Hos testes protulit Vicensis ecclesia.

Iohanes Baconis, sacerdos et canonicus, jurato dixit se vidisse et audivisse quod in tempore Petri de Redorta, Vicensis episcopi, baiuli Raimundi Fulconis scilicet Guillelmi de Sala et de Petri de Cellario, venerunt apud Vicum sabbato Pasche et cum coquo victus ecclesie perexerunt ad mercatum Vici et facto computo cum coquo et pistore Vicensis ecclesie, que essent necessaria ad refectioem paschalem, tam canonicis quam non canonicis, emerunt arietes et agnos de

melioribus quos in mercato potuerant invenire et carnem salsam bonam et frumentum et vinum bonum et coradas et ova, unde faciebant morterol, et piperis II libras et dabant nectar cum nebulis ad vesperum engelat et ligna et unam somadam salis et ipsimet baiuli serviebant in refectorio tam canonicis quam non canonicis obtime et large et hoc vidit semel. Preterea vidit quod in tempore dicti episcopi et in tempore Raimundi de Castroterciolo, baiuli Raimundi Fulconis veniebant apud Vicum sabbato Pasche et computabant cum clericis et coquo et pistore et secundum consuetudinem temporis et facta computationem canonicorum et aliorum clericorum dabant numos pro refectioem paschali quandoque CXXX solidos quanque CXX, quante CX, quanque C et non minus. Et hoc vidit per XL annos continue in pace in vita dictorum episcoporum. Vidit etiam que Bernardi de Villaespina ex quo fuit baiulus multociens dedit pro refectioem paschali quanque CXX solidos, quanque C in pace de bona moneta. Interrogatus si sciret aliquid ex alia parte dixit se ne scire. Petrus Arberti, jurato, dixit se vidisse et audisse quod in tempore Petro de Redorta, Vicensis episcopi, serviebat in refectorio Vici canonicis et non canonicis in solemnitatem paschali, bene et large, in propria persona Raimundi Fulconis de arietibus et agnis et carne salsa et pane et vino et nectare et nebulis et morterol et engelat et aliis rebus que erant necessaria ad ipsam refectioem paschalem et hoc vidit continue per V annos in tempore Petri de Redorta et I vice tempore Raimundi Gaucefredi episcopi et Bernardi Amati, vicecomitis. Postea vidit quod Raimundi Fulconis et Guillelmi de Cardona serviebant per suos baiulos in festo Pasche cum denariis, canonicis et non canonicis, quanque cum CXX solidos quanque cum CX quanque cum C et una vice LXXX solidos et ista vice excepta vidit per XLIII annos hoc in pace in tempore Petri et Raimundi episcoporum. De alia parte dixit se nichil scire. Raimundus de Coll, sacerdos, jurato dixit se vidisse et audisse quod Raimundi Fulconis et Bernardi et Petri de Cardona, fratres eius, servierunt in propriis personis in refectorio Vici die Pasche, tam canonicis quam non canonicis, bene et large de arietibus et agnis et carne salsa et pane et vino et nectare et nebulis et morterol et engelat et omnibus aliis que erant necessaria ad refectioem paschalem. De his tribus vidit semel sed de Raimundi Fulconis vidit per X annos continue. Hoc totum vidit in tempore Petri de Redorta, Vicensis episcopi qui dicebat Raimundus Fulconis modo bene facitis quod ita large nobis servitis et facitis que debeis et ipse Raimundi Fulconis concedebat. Petrus de Seva, sacerdos, jurato dixit se vidisse et audisse quod tempore Petri de Redorta, episcopi baiuli Raimundi Fulconis scilicet Guillelmi de Sala et Petri de Cellario dederunt pro refectioem paschali clericis Vici, canonicis et non canonicis LXX solidos et tunc temporis valebat unus anes XII denarios et quartera frumenti XVIII denarios et vinum IIII denarios et alia que erant necessaria ad refectioem paschalem emit valde larga et hoc vidit una vice et credebat hoc facere mandato Raimundi Fulconis. Et vidit etiam tempore Raimundi de Castroterciolo episcopi que dederunt una vice LXXX solidos pro refectioem paschali qui fuerunt divisi inter canonicos et non canonicos. Alia vice voluerunt dare ipsi baiuli C solidos pro refectioem paschali et episcopus et clerici noluerunt accipere et ipse testis habuit inde VI denarios pro sua refectioem. Petrus de Patro de Seva, jurato dixit se vidisse et audisse quod Raimundi Fulconis mutuo accepit C solidos quos persolvit Vicensis ecclesie pro refectioem paschali tempore Petri de Redorta episcopi et hoc vidit una vice. Pretera vidit tempore Raimundi de Castroterciolo episcopi, una vice LXX solido et alia vice LXXX solidos quos persolvit Guillelmi de Sala, baiulus, mandato Raimundi Fulconis. Bernardus de Locustaria, sacerdos, jura-

to, dixit se vidisse et audisse quod baiuli Guillelmi de Cardona mutuo acceperunt a Petri, Vicensis sacriste, C solidos quos dederunt Vicensis ecclesie pro refectione paschali qui fuerunt divisi inter canonicos et non canonicos. Pretera vidit multociens que persolvebant denarios pro refectione paschali et dividebant sicut superius dictum est et ipsemet accipiebat inde suam porcionem et hoc fuit tempore Raimundi de Castroterciolo. Burdus de Tennis, jurato, dixit se vidisse et audisse que Bernardus Amati, vicecomes de Cardona, serviebat in die Pasche omnibus clericis ecclesie Vici, tam canonicis quam non canonicis in refectorio cum pane et vino et carne et eis que ibi necesse erant in propria persona et hoc vidit per IIII vices. Interrogatus de tempore dixit LXXX annos. Hoc autem vidit tempore Raimundi Gaucefredi, episcopi Vicensi, per IIII vices. Bernardus den Peret, jurato dixit se vidisse et audisse quod homines Raimundi Fulconis cum P.A., coco Vicensis ecclesie, emebant arietes et agnos in foro Vici ad serviendum refectorium in die Pasche et ibi serviebant in die Pasche pro dicto Raimundi Fulconis, tam canonicis quam non canonicis, de agnis et de mortariolo et de arietibus cum carne salsa et de pimento et neulis et de pane et vino et hoc vidit per IIII vices Petri de Redorta episcopo existente et ipsemet testes comedebat ibi omni dicto P.A. coco cum quo morabatur de tempore dixit que L anni erant elapsi.

+ Petrus de Cadireta* Raimundus Stagnensis ecclesie prior SSS*

sss. Guillelmi levita qui hoc fideliter transtulit.

4

1219, 18 agost

Sentència donada pels jutges Ramon de Gurb, prior de l'Estany, i Pere de Cadireta, canonge de Vic, sobre el plet que enfrontava Guillem de Cardona i l'església de Vic per la refecció del diumenge de pasqua. Condemnen el vescomte de Cardona a pagar 100 sous com a compensació i a pagar-los tant pels canonges com pels altres clergues de la seu de Vic.

Arxiu Capitular de Vic, cal. 7 (s/n)

Quoniam ad iudicis spectat officium ut ea que iure diffiniuntur scripture memorie comendentur. Idcirco nos Raimundus, Stagnensis ecclesie prior, et Petrus de Caderita, iudices instituti a domino Guillelmi, Dei gratia Vicensis episcopo, in causa que vertitur inter ipsum episcopum et capitulum vicense, ex una parte, et Guillelmum vicecomitem Cardone ex altera, eam in scriptis cupimos diffinire. Petebat siquidem dictus episcopus, pro se et ecclesia vicensis, possessionem procuratoris Pasche de duobus transactis annis de qua dicebat se et clericos tam canonicos quam non canonicos, in villa Vici comorantes, iniuste fore spoliatos. Cum ipse et antecessores sui et clerici supradicti, longis retro temporibus, dic-

tam procurationem sine diffugio percepissent quanque in victualibus quanque in denariis que omnia dividebantur tam inter canonicos quam inter clericos non canonicos. Ad quod probandum quandam privatam scripturam quam dicebat se in sacristia invenisse in qua quantitas procurationis continebatur induxerunt. Allegabat etiam consuetudinem sue ecclesie talem semper fuisse quod quolibet prepositorum in precipuis festivitibus tenebatur ex debito tam canonicos quam non canonicos procurare. Ad quod Guillelmi, vicecomes Cardone, in hunc modum respondebat: quod non tenebatur procurare clericos comorantes in villa Vici set tantum canonicos Sancti Petri, et hoc tali videlicet ratione dicebat quia in testamento cuiusdam antecessoris sui suis heredibus mandabatur quod optimam procurationem canonicis vicensis ecclesie vero fieri consuevit quolibet festo paschali exhiberent. Unde dicebat se tantum teneri canonicis. Concedebat etiam quod tempore istius episcopi Guillelmi de Tavarteto dederat denarios secundum quod dictus episcopus baiulus suis precipiebat, ut in hoc et in aliis mandatum dicti episcopi observarent et ita quicquid factum fuerat tempore ipsius non debere sibi preiudicium generare. Unde visis et auditis et diligenter inspectis attestationibus et allegationibus et instrumentis tam super possessione quam super proprietate ab utraque parte inductis, cum utrumque possessorium videlicet et petitorium deductum esse in iudicium, habito multorum prudentium consilio, cui constituerit nobis per dicta testium dictam procurationem fuisse exhibitam quanque in victualibus quanque in denariis tam canonicis quam non canonicis qui denarii quanque in maiori quanque in minori suma dabantur quia invenimus eos fuisse expulsos a possessione denariorum. Ideo de iure pronunciamus dictum Guillelmo vicecomitem Cardone condemnandum in C solidos pro proximo festo paschali preterito et pro alio precedenti in LXXX reducendo, tam canonicos quam non canonicos, in possessionem dictorum denariorum. Super proprietate etiam tali modo dictum Guillelmo, vicecomitem de Cardona, condemnamus ut in quolibet festo paschali optimam refecionem tam canonicis quam clericis non canonicis, presentibus et futuris, in villa Vici comorantibus in vicensi exhibeat refectorio.

Quod est factum XIII kalendas septembris anno Domini M CC nono decimo.

Raimundus Stagnensi ecclesie prior sss*+Petrus de Chaderita*
+Guillelmi levite qui hoc scripsit die et anno quo supra.

Ego magister Petrus de Alforgia iudex in camera apostolica istius sentencie hanc sententiam confirmo sss*

Ego Bertrandus, Terrachonensis preceptor iudex in camera appellationis subscribo et hanc firmam confirmo sss*

+ Ego Raimundus de Albuciano, Gerundensis canonicus iudex in camera appellationis subscribo et hanc firmam confirmo.*

S+num Guillelmi vicecomitis Cardone qui hoc laudo et confirmo. S+num Raimundi Fulconis eius filii qui hec confirmo.

Signum sss Guillelmi de Fonte, presbiteri scriptoris Guillelmi vicecomitis Cardone in cuius posse idem Guillelmi Cardone et Raimundi Fulcone eius filii hanc iudicium firmaverunt et ego firmavi mandato eorum.